

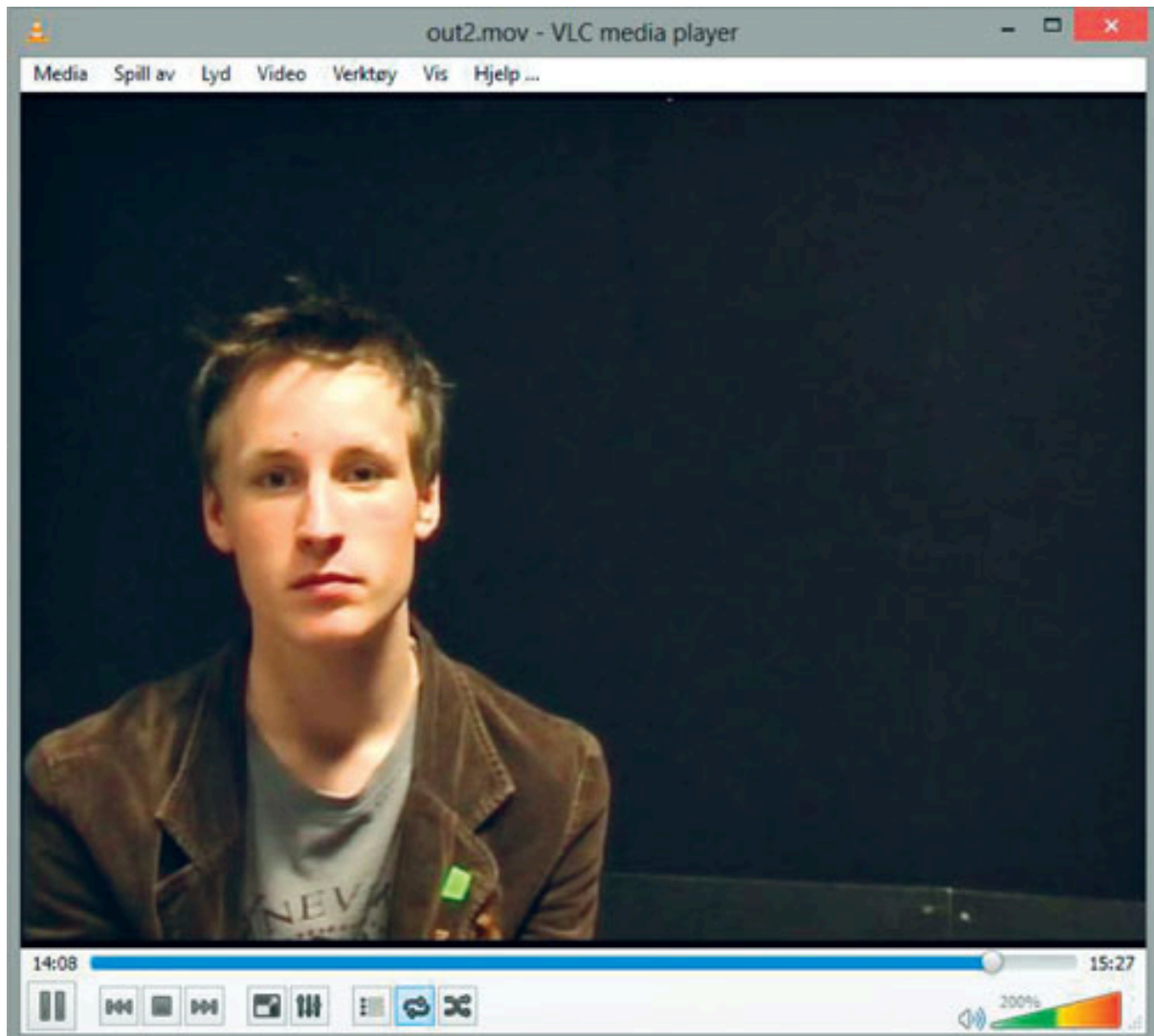
Filmkurs for ungdom som terapeutisk metode: Identitetsforhandling

«Meg»

Øystein Helmikstøl

journalist i Psykologtidsskriftet

Ungdom skaper seg selv ved å filme seg selv for å finne seg selv. I Kamerun, Afghanistan og Norge

MEG 2005: Screengrab fra Jørgen Arnor G. Loms egen film.

Han går med bestemte skritt inn i stua og plasserer fosterforeldrene rett foran seg, i hver sin stol. Han holder i kameraet og rekker fram mikrofonen. Han gir dem datoen for farens død, mens kameraet går. Og ber dem fortelle. Det vil de. Og fosterforeldrene stotrer og famler seg fram til svar.

Jørgen Arnor G. Lom filmer mens han for første gang hører fosterforeldrene snakke om hvordan de opplevde dagen da hans biologiske far døde av overdose.

Noen dager etter sitter Lom helt aleine i skogen ved skiferbruddet ovenfor huset hos fosterforeldrene på Randøy i Ryfylke. Han ser rett inn i kameraet og prøver å svare ærlig på

spørsmålene han selv har stilt om hvem han er. Og han snakker om at det ikke var noe særlig å bli lagt ut for salg som fosterbarn, uten selv å være involvert.

Historieforteller og regissør

Det blir film av det. Både fosterforeldre og farmor kommer på premierevisningen i Stavanger.

– Jeg gjorde hele filmen på en måneds tid, som deltaker på filmkurset Ungdomsblikk. Jeg er perfektjonist, og jeg ser jo at filmen bærer preg av tidspress og at dette ikke er laget av proffe filmfolk. Det var heller aldri meningen. Dette er min ekte, råe tilnærming til fortellingen om mitt eget liv, fortalt og regissert av meg selv, sier Jørgen Arnor Lom (25) i dag.

Han forteller om sin egen kortfilm «Meg» mens han går rundt i lokalene til TV 2 i Bergen, der han nå har jobb.

Stipendiat Reni Jasinski Wright ved Universitetet i Tromsø var kursleder for Jørgen Arnor Lom og forteller at filmen har vært mye brukt i undervisning på barnevernsutdanninger og på konferanser i regi av en organisasjon for barnevernsbarn.

-Alle ble veldig rørt av filmen Jørgen hadde laget, sier hun.

Filmskaperen selv understreker at det aldri var meningen den gang å lage en film for et bredt publikum, for å tilpasse seg til en bestemt målgruppe eller for å få anerkjennelse for selve prestasjonen. Han brukte filmen til å arbeide med vanskelige opplevelser i livet.

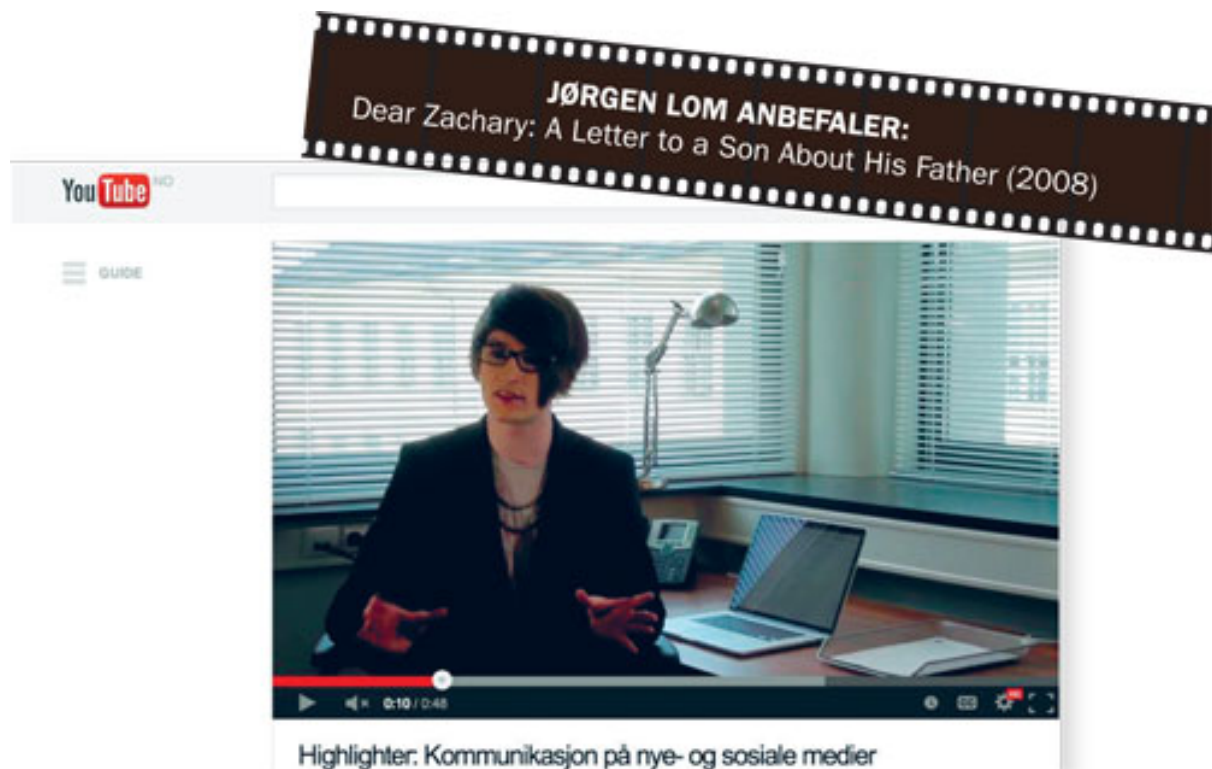
Han legger ikke skjul på at han ville provosere fram reaksjoner, som «gjør seg godt på film», for eksempel når han filmer fosterforeldrene sine mens de snakker om farens død.

Sånn måtte det bli, mener Lom.

– Min historie er ikke en historie, hvis den ikke blir fortalt. Og mye av det terapeutiske ligger nettopp i at man må tenke igjennom hvilke fortellergrep man skal benytte for å fortelle den best mulig.

Kursholder Reni Wright mener at filmen gjorde det mulig for Lom å snakke med de nærmeste om noe de ikke hadde snakket om på denne måten før.

– Og vi andre fikk ny innsikt.

MEG 2013: Screenshot fra profilvideo fra Jørgen Loms selskap Highlighter.

Lom selv fikk en følelse av å ha fått «et klart mandat», som han formulerer det, da han skulle filme sin egen historie.

– Nå fikk jeg en helt ny rolle. Plutselig kunne jeg stille spørsmål jeg har følt at jeg ikke har tillatt meg å stille. Og jeg kunne stille dem fra mitt eget ståsted. Jeg fikk fosterforeldrene mine til å snakke om sine egne følelser for min far, noe som var viktig for meg. De hadde vært opptatt av meg og mine følelser oppi dette. Nå fikk jeg innblikk i at min egen far var viktig for dem også.

– *Hva er forskjellen på tradisjonell samtaleterapi og et filmkurs?*

– Jeg mener det er to vidt forskjellige metoder som utfyller hverandre. På et filmkurs får du muligheten til å samle deg om å fortelle en historie om deg selv på helt egne premisser.

I samtaleterapi kan man ifølge Lom let gå inn i en pasientrolle hvor man enten må forsvare at man trenger terapi, eller motsatt: Man prøver å gjøre seg friskere for å overbevise seg selv eller andre om at man egentlig ikke trenger terapi.

– Men på et filmkurs er det ingen støtte av en terapeut som du er i dialog med, og som stiller oppfølgingsspørsmål. Det er du selv som i stor grad må stille deg selv oppfølgingsspørsmålene.

Videodelingstjenester er en stor del av hverdagen til ungdom. 95 prosent av barn mellom 9 og 16 år har mobiltelefon, ifølge de ferskeste tallene fra Medietilsynet. 67 prosent har smarttelefon. 47 prosent bruker telefonen til å spille inn egne filmer eller klipp. 20 prosent av unge mellom 9 og 16 år har lastet opp bilder eller film på nettet, viser tallene, som er fra 2012. Det er grunn til å tro at tallene er høyere i 2013.

– Unge er vant til å kommunisere ved bruk av film. Dette må myndighetene og terapeuter ta innover seg, slik at de kan tilby terapiformer mer på ungdommers premisser. Uten at jeg vil anbefale noen å slutte i ordinær terapi, understreker Jørgen Arnor Lom.

Vi må til Kamerun for å finne ideen til filmkurset Ungdomsblikk, men først en tur til Afghanistan, der noen holder på med mye av det samme

Kabulkortene

Juni 2011. Filmskaper Christoffer Næss og journalist Anders Sømme Hammer drikker kaffe sammen. Hammer har sett filmene Næss har laget fra Brasil, USA og India der unge filmet sine egne hverdager.

Hammer har vært journalist i Afghanistan siden 2007. Kunne de få til noe lignende der?

Plutselig kunne jeg stille spørsmål jeg har følt at jeg ikke har tillatt meg å stille

Jørgen Arnor G. Lom om å lage kortfilmen «Meg»

Kaffeprat fører til et mediekurs i Kabul. Og kurset ender med at de tre venninnene Sadaf Fetrat (19), Nargis Azaryun (18) og Sahar Fetrat (15) med foreldrenes tillatelse stikker ut på gata med hvert sitt håndholdte kamera som de har fått utdelt. Oppgaven er klar: Gjør opptak fra hverdagslivet.

– Fra første øyeblikk da vi arbeidet med filmingen, visste jeg at dette vil bli større enn det vi først hadde tenkt. Da vi kom i gang, tenkte jeg at nå blir jeg med på å endre mange menneskers oppfatning av afghanere og Afghanistan, forteller Nargis Azaryun til Psykologtidsskriftet.

Det var også større tanker enn det de ansvarlige for workshopen i Kabul først hadde tenkt.

– Vi hadde bare planlagt å ha det ukelange kurset i Kabul og publisere korte utdrag på Internett, opplyser Næss og Hammer til Psykologtidsskriftet.

Filmskaperen og journalisten blir rørt og veldig begeistret av det de tre jentene kommer tilbake med.

– Ikke bare demonstrerte de at de er sjeldent komfortable med kameraer og oppfører seg naturlig foran dem. De hadde også gått rett i gang med å intervju hverandre, familie, venner og mennesker i nærområdet. De viste oss sider av Afghanistan vi aldri hadde sett opptak av før.

De fleste journalistene som har rapportert fra Afghanistan, har vært på turer i regi av det norske Forsvaret. Journalistene har ifølge Næss og Hammer fortalt soldatenes historier, tilrettelagt av militærets profesjonelle informasjonsarbeidere som har som mål å formidle at den norske krigsdeltakelsen er riktig og viktig. Den afghanske lokalbefolkningen har journalistene stort sett bare hatt kjappe møter med på patruljer med tungt bevæpnede soldater.

– Dermed er vi blitt fortalt få historier om afghanere som kan gi oss innsikt i deres liv og tanker og forståelse for utviklingen i landet. Vi ønsket å legge til rette for historier om afghansk sivil liv, fortalt av afghanere selv, sier Næss og Hammer.

– Å filme hjalp meg med å gi form til mine egne tanker om mitt eget folk. Det gjorde også et sterkt inntrykk på meg å se mitt eget liv på filmlerretet. I de to årene vi har arbeidet med film, har jeg sett hvordan ting har forandret seg i livet mitt og hvor forandret jeg selv er blitt for hvert år, forteller Nargis Azaryun.

Det å se seg selv på levende bilder har gjort henne fornøyd både med seg selv og med arbeidet som hun og vennene gjør i Afghanistan.

På NRK og filmfestival

De har filmet siden juni 2011. Utdrag fra opptakene har blitt vist på NRK, Oslo Dokumentarkino og Den norske dokumentarfilmfestivalen i Volda. Videre ble prosjektet utstilt på Nobels Fredssenter i 2012 som en del av utstillingen «I Afghanistan».

OSS: Nargis Azaryun og Sadaf Fetrat filmer «Kabulkortene».

Foto: Anders Sømme Hammer

I 2012 laget Næss og Hammer sammen med jentene en kortfilm som ble vist på Mumbai Film Festival, og de hadde visninger i Delhi, Goa og Hyderabad. I høst ferdigstiller de en lang dokumentar utelukkende basert på jentenes opptak.

I Norge sitter psykologspesialist og professor ved Institutt for psykologi ved Universitetet i Tromsø Catharina E. Å. Wang og ser et tv-program om Kabulkortene. Da har hun allerede vært engasjert i utviklingen av filmkurset Ungdomsblick en stund.

– Jeg ble positivt overrasket da jeg så hvordan en tilnærmet lik metode som Ungdomsblick var benyttet i Afghanistan og med tilsvarende resultater: Et nytt og unikt innblikk i noe man på forhånd trodde å ha god kunnskap om. På et vis kan man si at man blir utfordret på sine fordommer eller forforståelse, sier Wang.

TROR PÅ UNGDOMSBLIKK: Maria Fredriksen Kvamme (fra venstre), Reni Jasinski Wright, Catharina Wang og Trond Waage samlet på Universitetet i Tromsø.

Foto: Lars Åke Andersen

Hun understreker at forforståelse er en forutsetning for all meningsdannelse ved at man fortolker informasjon inn i en referanseramme av tidligere erfaringer. Men hvis forforståelsen ikke blir utfordret, kan den ifølge Wang virke begrensende og føre til negative fordommer og kommunikasjonsvansker.

Filmskaper Christoffer Næss og journalist Anders Sømme Hammer er glad for at Kabulkortene er blitt lagt merke til av folkene bak Ungdomsblikk.

– Vi tror film brukt på denne måten kan bevisstgjøre unge og bidra til selvrefleksjon og en økt bevissthet om hvordan samfunnet fungerer, sier de.

Catharina Wang understreker at det ikke var hennes idé med Ungdomsblikk. Og ideen kommer heller ikke fra Afghanistan. Den kommer fra Kamerun.

Kommunikative barrierer

Visuelle kulturstudier ved Universitetet i Tromsø starter i 1992 et samarbeid med universitetet i Ngaoundere i Nord-Kamerun. Landet har om lag 19 millioner innbyggere, og det er 285 etniske grupper/språk og en blanding av islam, kristendom og naturreligion.

– Landet preges av kommunikative barrierer mellom folk fra nord og sør, det vil si den kristne og muslimske befolkningen og mellom ulike etniske grupper.

Det forteller Trond Waage, sosialantropolog og førsteamanuensis ved Visuelle kulturstudier på Universitetet i Tromsø. Han husker veldig godt da ideen til Ungdomsblikk kom i 2003.

– Jeg hadde akkurat vært ansvarlig for en seks ukers lang workshop i Visuell antropologi for studenter i Ngaoundere.

I workshopen jobbet to og to studenter sammen, med ulik bakgrunn. De hadde filmprosjekter, og de viste opptakene i seminarrommet.

– Vi erfarte at studenter med svært ulike virkelighetsoppfatninger og forståelser møttes og ble enige om nye måter å forstå problemer på. Både de som lagde filmene og de som fulgte prosessen, endret oppfatninger undervegs.

Waage har lang erfaring med ungdomsforskning i Nord-Norge. En av erfaringene hans er at de unges problemopplevelse (for eksempel at de kjedet seg) ble misforstått og gjerne tatt ille opp av omgivelsene (lærere, ungdomsarbeidere og foreldre).

– Jeg forstår «ungdomsproblemer» som utfordringer med kommunikasjon. Ung dom blir møtt med en for-forståelse og ikke med en åpenhet om hva det er de styrer med/plages med/opplever. Og så fikk Waage ideen.

Å filme hjalp meg med å gi form til mine egne tanker om mitt eget folk

Nargis Azaryun, filmskaper bak «Kabulkortene»

Antropologer og psykologer

– Jeg tenkte at ungdom, som er opptatt av film, gjennom å holde miniatyrtutgave av Kamerun-kursene, kunne få et verktøy som ville lette, eller bidra til, bedre kommunikasjon. Mange ungdommer oppfattes som «ikke-kommuniserende». Er dette fordi kommunikasjon er vanskelig?

Sosialantropologen viser Jørgen Arnor Loms film «Meg» og andre filmer fra Ungdomsblick til ressurspersoner i fylket og i Helsedirektoratet. Det blir applaus.

– De sa at vi når ut til de ungdommene de ønsker å nå, og vi har et grep som gjør at vi får til prosesser som psykologer ønsker å få til.

Og så ser Trond Waage på tv.

– Jeg så psykolog Catharina Wang på NRK-programmet Puls. Hun holdt på med prosjektet Psyk-hjelpen på Tvibit i Tromsø. Det grenset veldig opp til hva vi ønsket.

Wang engasjerte seg i Ungdomsblick.

– *Hva er forskjellene mellom et antropologisk og et psykologisk perspektiv i utviklingen av Ungdomsblick?*

– Hovedforskjellen er nok tenkningen om metode. Det fagmiljøet som Ungdomsblick har vokst ut av, Visuelle kulturstudier, har som målsetting å bidra til krysskulturell kommunikasjon gjennom aktiv bruk av audiovisuelle verktøy. Vi ønsker å lage fortellinger sammen med våre «informanter» i hverdagslivssituasjoner. Dette er nok nytt og ukjent for mange psykologer, mener sosialantropologene Reni Wright og Trond Waage.

De tror at antropologer kanskje er mer opptatt av personen i sin totale sosiale kontekst og forsøker å se hvordan personene fortolker sin verden.

– Der er sosiale og kulturelle ferdigheter vesentlig, sier de.

Samarbeidet med antropologer har minnet psykolog Catharina Wang om å være ydmyk for at det eksisterer mange ulike, men like sanne virkelighetsforståelser. Før hun utdannet seg til psykolog, studerte hun filosofi og var spesielt opptatt av hermeneutikk og kommunikasjonsteori.

– Samarbeidet med antropologer har hjulpet meg til å holde fast i dette kunnskapsgrunnlaget, sier Wang.

– *Hva er det unike med Ungdomsblick?*

– Det er en kreativ metode som gir muligheter for kommunikasjon gjennom delt oppmerksomhet på eksternaliserte filmnarrativer. Ungdomsblikk-kurs møter ungdommen på hjemmebane, noe som gjør det mulig med allianseetablering der det tidligere har vært vanskelig å få til en god dialog.

Ida Elisabeth Esbensen (18), tidligere deltaker på Ungdomsblikk

På filmkurs oppdaget jeg en interesse jeg ikke visste at jeg hadde. Og jeg ble tatt vare på. Det var ei som heter Marlene på Utekontakten i Tromsø som tipset meg om det på skolen der jeg gikk. Marlene er forresten den beste støtten jeg har hatt fra jeg var 12 og til nå.

Jeg har dårlig inntrykk av psykologer. Min erfaring med dem er at de vet så godt hva de kan tjene penger på.

Det viktigste med Ungdomsblikk er at jeg har fått ro fra tanker jeg har hatt, og at jeg har fått andre tanker. Alle foto: Lars Åke Andersen

Wang er ikke i tvil om at filmkurset bidrar til utviklingen av de unges mentaliseringsevne, og at indre erfaringer bearbeides gjennom filmskapingprosessen.

– *Mange er bekymret over stort frafall fra videregående skole. Kan Ungdomsblikk være en metode helsemyndighetene bør støtte for å hindre frafall?*

Her blir en journalist arrestert.

– Begrepet «fracfall» er et veldig godt eksempel på at det kun er ett perspektiv som har fått makt til å definere virkeligheten. Hvis perspektivet er at alle ungdommer på normert tid skal gjennomføre tre år på videregående skole rett etter grunnskolen, så er kanskje «fracfall» den riktige beskrivelsen.

Men hvis ungdommene slutter fordi de opplever at skolegangen, eller de fagene de har valgt, ikke er meningsfulle og riktige for dem, så er kanskje «kursendring» en mer presis betegnelse, mener Wang.

*Jeg forstår «ungdomsproblemer» som utfordringer med kommunikasjon.
Ungdom blir møtt med en for- forståelse og ikke med en åpenhet om hva det er
de styrer med*

Trond Waage, ansvarlig for Ungdomsblick

Hun understreker at hvis påtroppende ministre ønsker mer kunnskap om ungdommens opplevelse av egen livssituasjon, så er Ungdomsblick et godt alternativ.

– Filmene gir unik kunnskap til ungdommenes livsverden.

«Identity in the making»

I Tromsø sitter sosialantropolog Siren Hope og skriver på avslutningen av en avhandling om Ungdomsblick, som hun kjenner godt både som kursleder og forsker. Hope har studert flere Ungdomsblick- kurs inngående, snakket med Jørgen Arnor G. Lom og andre deltakere underveis i kursene, og hun har også intervjuet dem noen år etterpå.

Yngve Benum (18), elev ved Kongsbakken videregående skole i Tromsø

Ungdomskulturen jeg kjenner, er en flokk-kultur. Å være sosial er sentrum for alt man gjør. Er man på pc, er man på Facebook.

Å gå på butikken blir spesielt hvis man ikke gjør det med venner. Å være alene en helg blir ikke sett på som sunt.

Det er større forventninger til jenter om å gjøre det bra på skolen. Selv slapper jeg aldri av, kanskje bare midt i ferien. Jeg slites mellom det jeg har lyst til å gjøre, og det jeg føler at jeg må gjøre. Forbildene mine er de som har kontroll.

– Ungdommene er så å si samstemte i at de satte pris på at noen så dem, hørte på dem og tok dem på alvor på det tidspunktet i livene deres.

Når levd liv skal gjøres om til film, må man skape en struktur og velge et fortellergrep, og den ferdige filmen må ha et slags budskap. Man skaper mening idet en begynner å fortelle, forklarer Siren Hope, som mener at i dette ligger det et potensial til å forstå seg selv og sitt liv ut fra et nytt perspektiv.

– Ungdommene skaper en fortelling om seg selv, og gjennom dette blir de nødt til å reflektere rundt hvem de er, og hvordan de skal bruke audiovisuelle verktøy for å kommunisere dette.

Hope har funnet at de unge sjonglerer mellom ulike kontekster når de skal konstruere filmer om sitt eget liv. Det pedagogiske opplegget og samhandling som foregår innenfor filmkurset, er én slik kontekst som får betydning for hvordan filmene konstrueres.

– I tillegg har jeg funnet at ungdommene rammer inn filmene sine med inspirasjon fra andre mer eksterne kontekster som for eksempel trender innenfor global populærkultur og institusjonelle diskurser. Et eksempel på det siste kan være diskurser som en har tilegnet seg gjennom å gå i terapi. Disse legger føringer for hva som skal legges vekt på i en livshistorie.

Anniken Wiik (24), jobber for BAR (Barn av rusmisbrukere):

Nå kommer jeg rett fra foredrag for 80 helsesøstre. Jeg vokste opp med en mor som hadde kreft og en far på avrusning. Jeg var mye aleine.

Jeg har følt at det å gå til psykolog nesten er det samme som å gå til en veldig formell galla. Man skal kle seg opp, være høytidelig, og psykologen sitter helt stille. Uten å tørre å stille de vanskelige spørsmålene: Ingen spurte meg om jeg skadet meg, for eksempel.

Ved Utekontakten i Tromsø har jeg møtt trygghet, stabilitet og tillit. De har fulgt meg på møter med barnevernet, gått turer og vært med på treningscenter.

Jeg vil gå profesjonsstudiet og selv bli psykolog.

Sjangerer som er utpreget innenfor tradisjonelle massemedier og sosiale medier, kan ifølge Hope være bestemmende for den fortellerstilen filmene får.

– *Hva kan du si om premissene for de unges identitetskonstruksjon?*

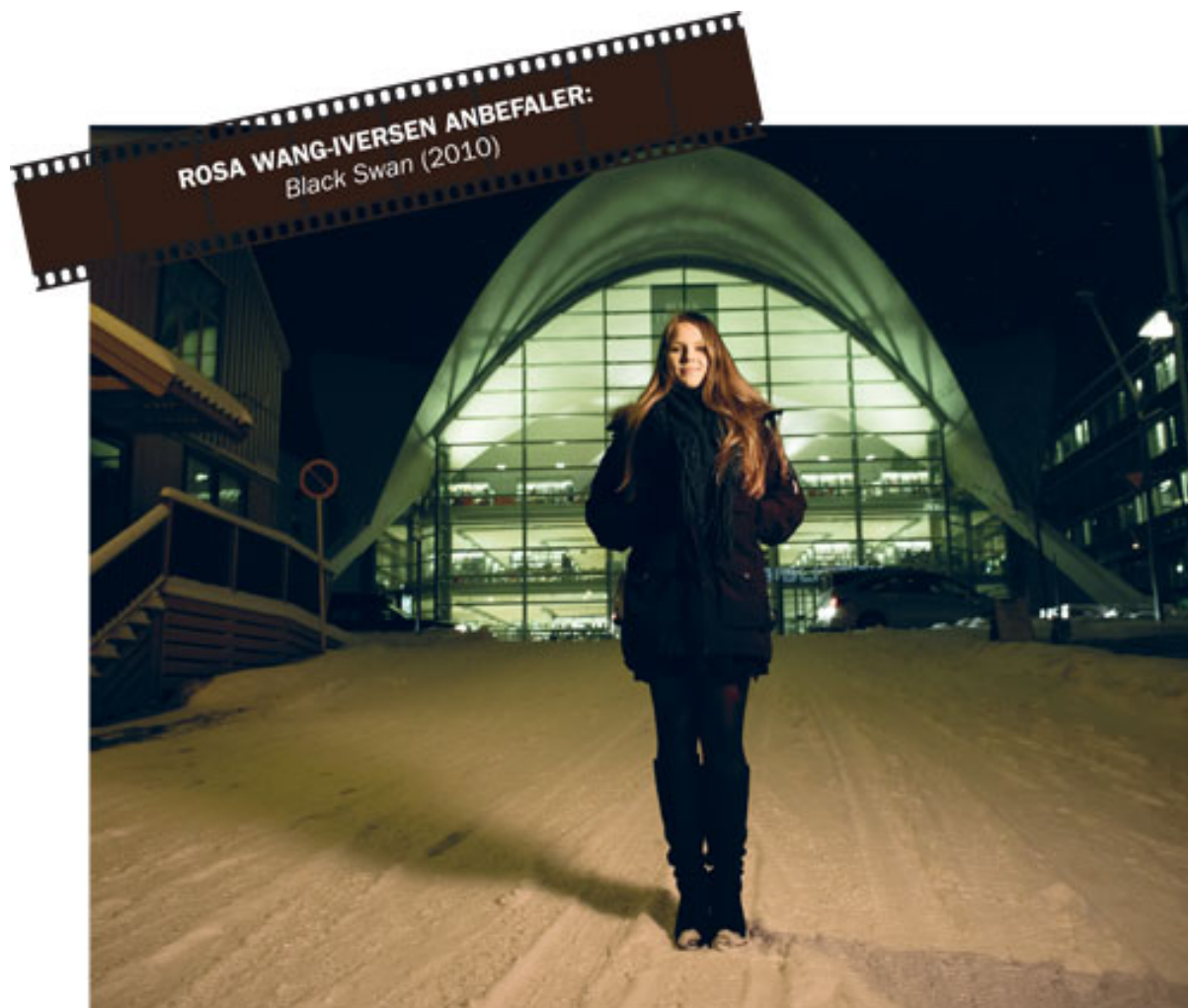
– Identitet skapes gjennom samhandling og selv-refleksjon. Det er i møte med andre at en forstår hva og hvem en selv er. Dette er en veletablert samfunnsvitenskapelig forståelse av sosial identitet.

I Ungdomsblikk får ungdommene mulighet til å reflektere rundt sitt eget liv og sin egen person i en spesifikk setting med spesifikke personer til stede.

Begrepet «frafall» er et veldig godt eksempel på at det kun er ett perspektiv som har fått makt til å definere virkeligheten

Psykolog Catharina Wang om Ungdomsblikk og «frafall» fra videregående

– Jeg har observert at de unge samhandler og forhandler med personer både innenfor og utenfor kurset for å ta veivalg i forhold til filmene sine. I prosessen med å skape film viser de unge frem bruddstykker fra livet sitt. Andre ser dem, tar dem på alvor og kommer med tilbakemeldinger. De er dermed inne i en gi-og-ta-prosess som har potensial i seg til å se på livet sitt med et nytt blikk. Dette er «identity in the making», sier Siren Hope.

Rosa Elisabeth Theresia Wang- Iversen (17), elev ved Kongsbakken videregående skole i Tromsø:

Her går det mange flinke elever fra ressurssterke hjem. Jeg opplever at det er forventninger om at man skal kle seg ordentlig og være aktiv i organisasjoner som Amnesty og Natur og Ungdom. Det er viktig å ha mange venner, og være likt. Det er slitsomt at man alltid skal fremstå som vellykket. Mange bruker Facebook for å vise hvor vellykket de er. Av dette blir man selvfølgelig veldig selvpoptatt. Man tenker hele tiden på å lykkes på skolen, blant venner og på trening. De som ikke mestrer det sosiale, faller ofte utenfor. Da kan man bli usynlig overfor andre. Noen tenker kanskje at disse personene er mindre vellykket. Vi snakker mye om hvor stressa vi er. Vi slites mellom kravene hjemme, på skolen, på trening og blant venner.

Jørgen Arnor G. Lom rusler rundt mellom miksepulter og et utall skjermer i lokalene til TV 2 i Bergen. Det går en linje fra filmen «Meg», som han lagde i en terapeutisk sammenheng på filmkurset Ungdomsblikk, og til mediejobbingen han driver med i dag.

– Film er et naturlig fortellerspråk for unge i dag, og gir en fantastisk mulighet til å belyse vanskelige temaer fra andre vinkler og i andre kontekster. Da blir det rart hvis man ikke benytter denne muligheten terapeutisk.

UNGDOMSBLIKK

- Filmkurs for risikoutsatt ungdom
- 60 ungdommer har laget 55 filmer
- På hvert kurs deltar vanligvis 4–10 ungdommer, 2 ungdomsarbeidere og 2 kursledere/ forskere
- Kurs holdes i samarbeid med blant annet Nav, Utekontakten, helsesøstertjenesten og Oppfølgingstjenesten for videregående skole
- Finansiert av Sosial- og helsedirektoratet, RBUP-Nord, SANKS (Samisk Nasjonalt Kompetansesenter), Universitetet i Tromsø (i form av ph.d.- stipend) og Sparebank1 Nord-Norges gavefond
- Flere kurs starter opp i 2014 for ungdom med medisinsk uforklarlige symptomer

SISTE NYTT OM NORSK UNGDOM

- Norsk ungdom er svært aktiv med stor tro på sin egen framtid
- Trend: Ungdom blir stadig mer veltilpasset og skikkelige
- Samtidig: Mange unge opplever stress og slit i hverdagen, er preget av søvnproblemer, og har et dårlig selvbilde
- Nær én av ti mangler fortrolige venner, eller de har ingen de vil kalle venner for tiden
- Mer enn ti prosent svarer at de er ganske eller veldig mye plaget av ulike depressive symptomer
- 20 prosent har det siste året blitt slått uten å få «synlige merker», mens to prosent har blitt skadet så sterkt på grunn av vold at de trengte legebehandling

HØYDEPUNKTET

– Et høydepunkt for oss som har jobbet med Ungdomsblick, var da en lærer etter filmvisning fortalte oss at kurset og filmen var det første denne eleven noen gang hadde gjennomført i sine ti år på skolen.